

DEUİFD LIX / 2024, ss. 61-87.

BAĞLAMI AÇISINDAN SECDE AYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Akif YILDIRIM**

ÖZ

Kur'an'ın mu'ciz üslûbuna bağlı olarak ortaya çıkan muhtevâsı, ifade zenginliği açısından önem arz etmektedir. Ancak Kur'an'ın anlaşılması, sadece lafız düzeyinde değil aynı zamanda anlamını kavramayı da gerekli kılmaktadır. Bu noktada Kur'an'ın tilaveti esnasında hem okuma hem de dinleme ayrı bir dikkat istemektedir. Çünkü okunan ayetler sebebiyle tilavet secdesinin tavsiye edilmesi, ibadetin bir parçasıdır. İbadet yönüyle mükellefiyet olarak ortaya çıkan bu durum, ilgili ayetlerin bağlamını da önemli kılmaktadır. Dolayısıyla, tilavet secdesiyle ilgili ayetlerin bağlamı, Müslümanların Kur'an'ı okuma ve anlama pratiğini derinleştirmelerine yardımcı olur. Bu makalede, tilavet secdesi ayetlerinin bağlamı ele alınmıştır. Secde ayetlerinin bağlamı özelinde yaptığımız bu çalışmada; ilgili ayetlerden çıkarımla tilavet secdesinin gerekliliği, ayetlerin bağlamıyla ilişkilendirilmiştir. Çalışmamızın yöntemi ise sosyal bilimler araştırma yöntemlerinden Nitel Araştırma Yöntemi'nin 'doküman incelemesi' esası dikkate alınarak yapılmıştır. Toplanan veriler/yorumlar arası ilişkinin tanımı ve değerlendirilmesi 'içerik analizi'ne dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Teorimizi ortaya koyarken genel yargılara ulaşmayı hedefleyen 'tümevarım' yöntemi kullanılmıştır. Amacımız ise secde ayetlerinde secde etmenin niçin gerekli olduğunu ortaya koymaktır. Konunun fikhî boyutunun olması sebebiyle mezhepsel yaklaşımlara sadece temas edilmiş, ayrıntıya girilmemiştir. Sonuç itibarıyla kibre kapılmadan secde etmenin vurgulandığı secde ayetlerinde; mahlûkatın secde etmesi, secdenin emirle gelmesi, peygamberlerle birlikte iman edenlerin secde etmesi ve kafirlerin secde etmemeleri sebebiyle tilavet secdesinin gerekli olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Ayet, Secde Ayetleri, Bağlam.

* Yazar; çalışmanın hazırlanması esnasında bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve yararlanılan tüm kaynakların kaynakçada belirtildiğini, çalışmanın maddi açıdan fonlanmadığını, çıkar çatışması bulunmadığını beyan etmektedir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat Ana Bilim Dalı akifyildirim83@gmail.com;
<https://orcid.org/0000-0003-3609-3440>

Makalenin Gönderilme Tarihi : 13.03.2024

Makalenin Kabul Tarihi : 24.04.2024

EVALUATION OF PROSTRATION VERSES IN TERMS OF CONTEXT

ABSTRACT

The content that emerges in connection with the miraculous style of the Qur'an is important in terms of its richness of expression. However, understanding the Qur'an requires not only grasping its literal level but also comprehending its meaning. At this point, both reading and listening during the recitation of the Qur'an require separate attention. This is because the recommendation of prostration during the recitation due to the verses being recited is a part of worship. This situation, which emerges as an obligation in terms of worship, also makes the context of the relevant verses important. Therefore, understanding the context of the verses related to prostration during recitation helps deepen the practice of Muslims in reading and understanding the Qur'an. In this article, the context of the verses regarding prostration during recitation is discussed. In this study conducted specifically on the context of prostration verses, the necessity of prostration during recitation is correlated with the context of the verses. The method of our study was carried out considering the principle of 'document analysis' of Qualitative Research Method among social science research methods. The definition and evaluation of the relationship between the collected data/comments were carried out based on 'content analysis'. The 'inductive' method, which aims to reach general conclusions, was used when presenting our theory. Our aim is to demonstrate why prostration is necessary in prostration verses. Due to the legal dimension of the topic, only brief references were made to doctrinal approaches without going into detail. As a result, it is concluded that prostration during recitation is necessary due to the emphasis on prostrating without succumbing to arrogance in prostration verses, the command for creatures to prostrate, the prostration being ordained, the prostration of the believers along with the prophets, and the refusal of the disbelievers to prostrate.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Verse, Prostration Verses, Context.

Giriş

İslam, insanın dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen bir dindir. İnsanın bu mutluluğa ulaşması için kulluğuna dair hukuka riayet etmesi gerekir. Bu hukukun en önemli göstergesi namaz, namazın en önemli ânı secdedir. Bu sebeple secde hali, kulluğun da zirvesidir. Kulluğun zirvesine dair secdeler; namazın rüknü olan secde, namazdaki bir hata sebebiyle yapılan sehiv secdesi, şükür ve tilavet secdesi olmak üzere dört çeşittir.

Kur'an'da yer alan ve secde ayeti olduğunu gösteren işaretler ayetlerin noktalanması, harekelenmesi ve devamında gerçekleşen

işlemlerden sonra konulmuştur.¹ Kur'an-ı Kerim'de tilavet secdesi olduğunu gösteren bu işaretler, beldele göre farklılıklar göstermektedir. Çünkü Kur'an basımı yapılan yerlerde hâkim olan fikhî görüş, tilavet secdesinin işaretini nereye konulacağını belirleyen ana unsurdur. Fikhî bir tartışma olan bu konuya girmeden secde ayetleriyle ilgili olarak mushafı incelediğimizde, Hanefî mezhebini² dikkate alan Türkiye baskısı Mushaflarda on dört, bütün mezhepleri³ dikkate alan Arabistan baskısı Mushaflarda ise (Hac 22/77 dâhil edilerek) on beş yerde secde ayeti olduğu görülmektedir. Mezheplerin hepsine göre secde ayetlerinin geçtiği on beş sûre şunlardır: A'râf 7/206, Ra'd 13/15, Nahl 16/49, İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Hac 22/18 ve 77, Furkân 25/60, Neml 27/25, Secde 32/15, Sâd 38/24, Fussilet 41/37, Necm 53/62, İnşikâk 84/21 ve 'Alak 96/19.⁴ Biz de çalışmamızda tüm mezheplerin secde ayeti olarak kabul ettiği ve Mushaflarında işaretlediği bu ayetler özelinde çalışmamızı gerçekleştireceğiz.

¹ Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâbilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2013), 1/224.

² Ebû'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Mubtasaru'l-Kudûrî fî'l-Fikhî'l-Hanefî*, thk. Kamil Muhammed Muhammed Uveyda (Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1997), 37.

³ Tilavet secdelerinin sayıları hakkında Hac ve Sâd sûrelerinde geçen ayetlerin (Hac 22/77, Sâd 38/24), secde ayeti mi olduğu yoksa şükür secdesi gerektiren bir secde mi olduğu konusunda ve Necm, İnşikâk ve Alak sûrelerinde secde ayetlerinin bulunup bulunmadığı hususlarında mezhepler arasında görüş ayrılığı vardır. Genel kabule göre Şâfiî ve Hanbelî mezhebinde 14, Mâlikî mezhebinde göre 11 tane olan secde ayetleri için bkz: İbn Rüşd el-Kurtubî Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed, *Bidayetü'l-müctehid ve nihayetü'l-muktesid* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1425), 1/123; Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn el-Buhûtî, *Keşşâfî'l-kemâ' 'an metni'l-İkenâ'* (Riyad: Mektebetu'n-Nasr el-Hadise, 1388), 1/447.

⁴ Secde ayetlerinin her birinin hükmünün farklı olduğuna dair tecvid kitaplarında yer alan beyit hakkında konunun fikhî açıdan tekrar değerlendirilmesi isabetli olacaktır. Bkz: Hâfız Mehmet Nûrî, *Suallî ve Cevaplı Tecvîd* (Dersaadet, Necm-i İstikbâl Matbaası, 1331/1912), 25-26.

Geldi ondört yerde bil ki, secde-i Kur'an temâm,
Yedisi farz, üçü vâcip, dördü sünnet ey hüâm!
Farz A'râf , Nahl, İsrâ , Râ'd, Meryem, Hacc, Sâd,
Vâcip Furkân, Elif-Lâm-Mîm, Hâ-Mîm ve's-Selâm.
Sünnet oldu Neml, İkra', Necm, hem İnşikak
Kâri' ve sâmi' olana emreder Rabbü'l-Enâm.

Tilavet secdesi ile ilgili beş farklı çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki Adem Arslan tarafından *Tilavet Secdesinin Fıkîhî Yönden Değerlendirilmesi* başlıklı makaledir. Arslan bu çalışmasında mezheplerin tilavet secdesinin hükmüne yaklaşımlarını mukayeseli olarak fikhî boyutuyla ele almıştır.⁵ İkincisi ise Halil İbrahim Aydın tarafından *Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Ayetleri* başlığıyla yayınlanmış ve her bir secde ayeti kendi özelinde değerlendirilerek ele alınmıştır.⁶ Numan Çakır'ın 2007 yılında *Kur'an-ı Kerim'de Secde* başlıklı Yüksek Lisans Tezi de Kur'an'da geçen "secde" kavramı özelinde konuyu ele almış, tilavet secdesine dair içeriğe çok az değinilmiştir.⁷ Rızgar Abdulqader Hatim ise 2018 yılında Arapça olarak yaptığı yüksek lisans tezini *Kur'an'da Secde Ayetleri (Betimsel ve Analitik Bir Çalışma)* başlığıyla kaleme almıştır. Bu çalışmada secde ayetleri, farklı bir tasnifle incelenmiştir.⁸ Son olarak Mekkî Solmaz'ın *Rükû ve Secdenin Kur'an'daki Semantiği* başlıklı yazısı, adından da anlaşılacağı üzere semantik analiz özelinde yayınlanmış bir çalışmadır.⁹ Bizim çalışmamızın daha önce yapılan bu beş çalışmadan farkı ise secde ayetlerinin bağlamı dikkate alarak bir tasnife tabi tutmak ve bağlamın secdenin gerekliliğine olan etkisini ortaya koymaktır. Bu sebeple çalışmamız bu açıdan özgün olmakla birlikte farklı bir yaklaşımı da ortaya koymaktadır. Çalışmamız, nitel araştırma yöntemine göre hazırlanmış olup ilgili ayetler ve bu ayetlerin bağlamı özelinde yorumları için tefsir eserleri taranmış ve genel bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Tilavet Secdesi

Namaz dışındaki secde çeşitlerinden olan tilavet secdesi terkinde yer alan tilavet kelimesi; "Okumak, takip etmek, izlemek, uymak"

⁵ Adem Arslan, "Tilavet Secdesinin Fıkîhî Yönden Değerlendirilmesi", Geçmişten Günümüze Kur'an Eksenli Bazı Tartışmalar. ed. Murat Akın, Recep Çetintaş. (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023), 311-336.

⁶ Halil İbrahim Aydın, "Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Ayetleri", *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2023), 60-86.

⁷ Numan Çakır, *Kur'an-ı Kerim'de Secde* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007).

⁸ Rızgar Abdulqader Hatim, *Kur'an'da Secde Ayetleri (Betimsel ve Analitik Bir Çalışma)*, (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018).

⁹ Mekkî Solmaz, "Rükû ve Secdenin Kur'an'daki Semantiği", *Kesit Akademi Dergisi* 8, 380-404.

anlamlarına gelmektedir.¹⁰ Ancak fiil olarak kullanımında “tâbî olma” anlamı ön plana çıkmaktadır.¹¹ Fıkhî olarak tilavet secdesi; Kur’an’da yer alan secde ayetlerinden birini okuma veya dinleme neticesinde yapılan ve belirli hareket ve duaları bulunan bir ibadet şeklidir.¹²

Tilavet secdesini gerektiren ayetler okunduğunda veya işitildiğinde, secde yapmanın gerekliliğini Hz. Peygamber’in söz ve uygulamalarından anlıyoruz. Çünkü Kur’an-ı Kerim’de atmış ayette Allah’a secde edilmesi emredilmişken sadece bu ayetlerde tilavet secdesinin yapılması, Hz. Peygamber’den sâdır olan uygulamalı bir durumdur. Bu sebeple sadece hadislerden delil getirerek ve sadece Buhârî ve Müslim’deki hadislerin tahlilinden anlaşılacağı üzere secde ayetlerini on yedi’ye çıkarmak mümkündür.¹³ Ancak bazı uygulamaların fıkhî mezheplerce şükür secdesi bağlamında ele alındığı ve bu görüşün benimsendiği görülmektedir.¹⁴ Fıkhî boyutuyla ilgili kısma değinmenin yeterli olduğu kanaatiyle tilavet secdesi gerektiren on beş ayetin bağlamına dair yaklaşımımıza geçiyoruz.

2. Tilavet Secdesine Dair Ayetlerin Bağlamı

Mesajın muhataba iletilmesi noktasında dilin, söylemin ve kelimelerin önemi olduğu kadar sözü söyleyenin hâli, söyleme zamanı – mekânı ve muhatap da aynı derecede önemlidir. Çünkü dil ile aktararak verilmek istenilen mesaj sadece dilsel öğelerle değil aynı zamanda dilin sosyo-kültürle ilişkisi sebebiyle dil dışı etkenlerle de iletilir. Dilin sosyo-kültürle ilişkisi ise inkâr edilemeyecek bir olgudur. Nitekim insanların yaşadıkları coğrafya, sosyal yapı, kullanılan araç-gereçler gibi birçok durum dili etkilediği gibi dil de bu duruma göre kendisini geliştirir. Eskimoların karın durumlarıyla ilgili çok fazla kelimelerin olması veya Arapların deveyle

¹⁰ Halil b. Ahmed, *Kitâbü'l-‘ayn* (Beyrut: Dâru İhyai’t-Türâsî'l-Arabî, 2005), 105; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü el-fâzî'l-Kur’an* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 2014), 167-168.

¹¹ Muammer Erbaş, “Kur’an’ın Mânâ Boyutu Işığında Kur’an Okuma’nın Anlamı”, *Marife Bilimsel Birikim* 1 (Bahar 2007), 26.

¹² Ebü'l-Fazl Mecdüddin Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud Mevsîlî, *el-İhtiyar li ta’lîli’-muhtar* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996), 1/75-76.

¹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu’fi el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-sabîh* (Beyrut: Dâru’l-kitâbi’l-arabî, 1434), “Kitâbü Sücûdi’l-Kur’an” 6-10; Ebü’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-sabîh*, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî. (Beyrut, Dâru’l-İhyâ-i Türâsî’l-Arabî, t.y.), “Kitâbü’l-Mesâcid”, 106.

¹⁴ Arslan, “Tilavet Secdesinin Fıkhî Yönden Değerlendirilmesi”, 314-317; Aydın, “Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur’an’da Secde Ayetleri”, 63-64.

ilgili kullandıkları kelimelerin çeşitliliğini buna örnek verebiliriz.¹⁵ Bu sebeple kelimelerin kullanımlarındaki çeşitlilik toplumlara göre farklılık göstermekte ve dilin üzerinde dış etkenlerin de etkili olduğu anlaşılmaktadır.

İslam dünyasında “siyak, sibak, münâsebet, tenâsüb” kavramlarıyla ilk dönemden itibaren dikkat çekilen lafzın üzerindeki dış etmenler, 20. yüzyılda üzerinde daha çok çalışılan bir konu olmuştur. Özellikle Batı dünyasının da dikkat çektiği bu alana İngilizce’de “context” (bağlam) kelimesi kazandırılmıştır.¹⁶ Ancak şu unutulmamalıdır ki sözün (ayetlerin) bağlamına dair İslam coğrafyasındaki çalışmalar ulûmu’l-Kur’an üst başlığı altında Münâsebâtü’l-Kur’an adıyla yapılmış ve alimler bu konuya dikkat çekmiştir.

Kur’an-ı Kerim’in yirmi üç senede farklı zaman dilimlerinde inen ayetlerin sûre içindeki tertibinin tevkîfî olduğu konusunda genel bir kabul vardır. Bu da ayetlerin metinsel bağlamının ilâhî bir irâde ile tecelli ettiğini bizlere göstermektedir. Ayetler arasında anlam irtibatının metin içi bağlamıyla bu şekilde oluşması, Kur’an’ın i’caz yönüne de işaret etmektedir. Her ne kadar metin içi bağlamı açısından anlam irtibatının olamayacağını dile getiren alimler¹⁷ olsa da çoğunluk bunu kabul etmektedir.

Kur’an’ın nüzulü esnasında sahâbenin vahye Hz. Peygamber aracılığıyla sözlü olarak muhatap olması ile bizlerin yazılı metin olarak muhatap olmamız, vahyi anlama noktasında bazı farklılıkları beraberinde getirmektedir. Çünkü konuşma diliyle vahye muhatap olmanın tonlama, jest ve mimikler gibi canlı ve sıcak yönü olması sebebiyle avantajı varken yazılı metin olarak muhatap olmada ise bu avantajlar yoktur. Bu durumda yazılı metnin anlam aralığını ve ilahi mesajın mâhiyetini belirleyen diğer

¹⁵ Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur’an* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 27-28.

¹⁶ Muhammed İsa Yüksek, *Kur’an’ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi Referansları ve Sınırları* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018), 32.

¹⁷ Mushaftaki tertibin sahâbe tarafından yapıldığını kabul eden Şevkânî ile bu tertibin önemi olmadığını savunan İbn Abdisselâm, Kur’an’da ayetler arasında metin içi bağlamın kurulmasına itiraz ederler. Onlara bu yaklaşım, müfessirleri gereksiz yere zorlayan ve faydasız bir çabadır. Bkz: Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, *Fethu’l-Kadîr* (Dımeşk: Daru İbn Kesir, 1414), 1/85; Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm, *el-İşâre ile’l-İcâz fe’l-ba’z en-nâ’i’l-mecâz* (İstanbul: Mabaa-i Âmire, 1895), 221.

unsurlar devreye girmektedir. Bu unsurlardan biri olan metnin iç bağlamı, tevkîfî olarak şekillenen ayetlerin konumunu değerli kılmaktadır. Bununla birlikte ayetlerin dış bağlamı olan Sebeb-i Nüzûl ve Mekkî-Medenî gibi konular da ilahî muradın beyanı açısından önem arz eden konulardandır.¹⁸ Ayetlerin iç ve dış bağlamı olarak zikrettiğimiz hususu, farklı bir deyişle sözün tabii bağlamı olarak dile getirenler de vardır. Buradaki tabii bağlam ile sözün orijinal formu, ilk işlevi, ilk zaman ve mekânı kastedilmektedir ve sözü söyleyene kendi sözü tasdik edilemediği için tabii bağlam anlamının muhafazası için elzem bir durum olarak kabul edilir.¹⁹

Ayetlerdeki kelime ve kelime grupları, yer aldıkları metnin bağlamına göre farklı anlamlar kazanabildiği²⁰ gibi ayetler de buldukları konumları itibarıyla farklı yorumlara kapı aralamaktadır.²¹ Bununla birlikte her bir kelime ve kavram, farklı yerlerde aynı lafızlarla yer alsada -bu ayetlerde- farklı konulara değiniliyorsa nihai olarak mana da farklı olacaktır.²² Ancak burada ayetler ve kelimelerin bağlamı açısından kriterin ne olduğu problemi ortaya çıkmaktadır.²³

Ayetlerdeki mananın doğru şekilde anlaşılması ve yorumlanması adına iç (metin içi) bağlamın önemli olduğu vurguladığımız ilk husustur. İkinci husus ise Sebeb-i Nüzûl, Mekkî-Medenî, dönemin sosyo-kültürel yapısı ve Hz. Peygamber'in açıklamalarını da kapsayan dış (metin dışı) bağlamdır. Dış bağlamın anlama olan etkisini ortaya koyan Şâtübî (ö. 790/1388), makâsıdın sahih bir şekilde anlaşılabilmesi için bunu sebep-i nüzûl özelinde dile getirmekte ve sebep-i nüzulü bilmeyi elzem görmektedir. Çünkü ona göre sebep-i nüzulü bilmek, mukteza-i hali bilmektir.²⁴ Bununla birlikte ayetlerin Mekkî-Medenî oluşunu bilmek de

¹⁸ Yüksek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi Referansları ve Sınırları*, 83.

¹⁹ Düccane Cündioğlu, *Kur'an'ı Anlamanın Anlamı* (İstanbul: Kapı Yayınları, 2016), 10.

²⁰ Necmettin Gökkır, "Tefsir Usulünde Lafız-Mana İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi", *Taribten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usulü*, ed. Necmettin Gökkır vd. (İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009), 339.

²¹ Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur'an'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: Mana Yayınları, 2011), 102.

²² Fatih Tiyek, *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 37.

²³ Ayetler bağlamı açısından kriterin ne olduğu problemine dair bkz: Yüksek, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi Referansları ve Sınırları*, 86-94.

²⁴ Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtübî, *el-Muvâfakât* (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2004), 675-676.

kanaatimizce mukteza-i halin içinde yer alan bir durumdur. Zira Mekki ayetlerle Medeni ayetlerin konu ve üslup açısından farklılık gösterdiği ve her birinin kendine has özellikleri olduğu âşikardır. Bu sebeple ayetlerde tecelli eden ilâhî murâdın daha iyi anlaşılması adına hem iç hem de dış bağlamın dikkate alınması gerekmektedir.

Murâd-ı ilâhînin daha iyi anlaşılması ve bunun secde olarak tecelli etmesi noktasında secde ayetlerini; iç bağlamı, ayetlerin muhatabı ve konuları itibarıyla kategorize etmenin tasnif açısından daha anlaşılır olacağı kanaatindeyiz. Zira bu ayetlerde tilavet secdesinin gerekliliğine dair verilen fetva, burada secdenin hangi etkenler sebebiyle ortaya konulmasıyla daha anlaşılır hale gelecektir. Bu sebeple secde ayetleri bağlamıyla birlikte değerlendirilmiş aşağıdaki tasnif oluşturulmuştur.

1. Kâinattaki Varlıkların Secde Etmesi (4 ayet): A'râf 7/206, Ra'd 13/15, Nahl 16/49, Hacc 22/18.

2. Allah'a Secde Edilmesinin Emredilmesi (4 ayet): Hacc 22/77, Fussilet 41/37, Necm 53/62, 'Alak 96/19.

3. Peygamberler ve İman Edenlerin Secde Etmesinin Haber Verilmesi (4 ayet): İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Secde 32/15, Sâd 38/24.

4. Kâfirlerin Allah'a Secde Etmediklerinin Bildirilmesi (3 ayet): Furkan 25/60, Neml 27/25, İnşikâk 84/21.

Yaptığımız muhatap ve konu merkezli tasnife göre konuyu bu başlıklar altında ele alacağız.

2.1. Kâinattaki Varlıkların Secde Etmesi

A'râf 7/206, Ra'd 13/15, Nahl 16/49 ve Hacc 22/18. ayetler; meleklerin, güneş ve ayın, yıldızların, dağların, ağaçların, hayvanların, haşerâtın vs. tüm canlıların ve insanların birçoğunun Allâh'ın emrine ve hükmüne tâbî olarak hareket ettiğini ve O'na tesbîhatta bulunduğunu bildirmektedir. Bu dört ayetin meali ve açıklamaları şöyledir:

A'râf 7/206'da: (إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ).
 “Rabbinin katında bulunanlar bile O'na kulluk etmek hususunda kibire kapılmazlar, O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler.” buyrulmaktadır.

A'râf sûresinin iniş sırasına göre 39. veya 40. sûre olarak Mekke'de nazil olduğu konusundaki kanaat müfessirler arasında kabul görmektedir.²⁵ Sûrede Hz. Peygamber'i ve müminleri teselli eden ayetlerin zikredilmesi; inanç temelinde gelen tevhid, nübüvvet ve ahiret gibi konulara sûrede ahlakın da eklenmesi sebebiyle Mekke döneminin son yıllarında indiği anlaşılmaktadır.²⁶ Secde ayetinin geçtiği sûrenin son bölümündeki 188-205. ayetler arasında; Allah'ın yaratma vasfına, tek ilah olduğuna, O'nun dışında tapınılan varlıkların iradesi olmadığına ve şirkin çirkinliğine vurgu yapılmıştır. Devamında ise Hz. Peygamber'e ve müminlere müşriklerden ve cahillerden uzak durmaları tavsiye edilmiş ve her zaman Allah'ı anmaları istenmiştir. Secde ayetinde ise "Rabbinin katında bulunanlar bile O'na kulluk etmek hususunda kibre kapılmazlar, O'nu tesbih ederler ve yalnız O'na secde ederler" buyrulmaktadır. Çünkü ayette "Rabbinin katında bulunanlar" ile melekler kastedilmiş²⁷ ve Allah'ı tanımayan, şirk koşan ve inkâr edenlerin kibrine temas edilmiştir. Nihâî olarak secdeyle kibrin bir arada olamayacağı ve secdenin tek olana yapılacağı belirtilmiştir.²⁸

Ra'd 13/15. Ayette ise: (وَاللَّهُ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظُلْمًا) (بِالْعُدْوِ وَالْأَصَالِ). "Göklerde ve yerde bulunanlar ve bunların gölgeleri sabah akşam, isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler." buyrulmaktadır.

²⁵ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hağa'ıki gâvâmişi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fi vücihi't-te'vîl* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012), 406; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2006), 9/436; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-'Azîm* (Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000), 6/257; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ani'l-Hakîm* (Mağrib: Dâru'l-Beyda', 2008), 1/208-210; M. Zeki Duman, *Beyânü'l-Hak* (Ankara: Fecr Yayınları, 2016), 1/317.

²⁶ Câbirî, *Fehmü'l-Kur'ani'l-Hakîm*, 1/209-210.

²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 464; Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili* (Ankara: Birleşik Yayıncılık, t.y.) 4/108.

²⁸ Bu ayetle ilgili tartışmalardan biri, meleklerin insanlardan üstün olup olmayacağı meselesidir. İmâm-ı Mâtürîdî (ö. 333/944) tefsirinde bu konuya değinmiş ve meleklerin veya herhangi bir türün bu ayet sebebiyle diğerine üstün olamayacağını ve gerçek üstünlüğün Hucurât 49/13. ayetine atıfla Allah'tan en çok sakınanlarda olduğunu dile getirmiştir. Bk: Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî es-Semerikandî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdi Baslûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 5/135-137.

Ra'd Sûresi de Mekkî sûrelerden kabul edilmektedir.²⁹ Nitekim cennet ve ceennemden bahsedilmesi, Allah'ın kudretine vurgu yapılması ve itikadî açıdan insanların mukayesesi sûrenin Mekkî bir üslupla geldiğini desteklemektedir. Sûredeki secde ayetinden önceki ayetlerde; Allah'ın kudretinin yüceliğine, ilminin gizli ve açık, gece gündüz fark etmeksizin rahimlerdekini dahi bilebilecek şekilde kuşatıcı olduğuna vurgu yapılmaktadır. Gökyüzünde gerçekleşen olayların da anlatıldığı ayetlerde bunların yaratıcısının Allah olduğuna değinilmiş, gökte ve yerde bulunanların zorunlu olarak Allah'a secde ettikleri ifade edilmiştir.

Bu ayette ifade edilen secdenin “isteseler de istemeseler de” kısmıyla ilgili tartışmalar³⁰ olsa da gökyüzündeki bulutlar ve yağmur başta olmak üzere tüm mahlûkatın Allah'a secde ettiği ifade edilmektedir. Ayetteki (بِالْعُدُوِّ وَالْأَصَالِ) ile sabah ve akşam yapılan manasında değil devamlı sûrette yapılan bir secde kastedilmiştir.³¹ Bu ayette İmâm-ı Mâtürîdî üç çeşit secdenin kastedilebileceğini dile getirdikten sonra bu secdelerin; gerçek secde, hilkat (Allah'ın ulûhiyetini gösteren) secdesi ve mümin-kafir herkesin dara düştüğünde yaptığı secde olarak açıklar.³² Ancak unutulmamalıdır ki Nahl 16/49. ayette de belirtildiği gibi müşrikler Allah'a secde etmese de gökte ve yerde bulunan tüm mahlukatin Allah'a secde ettiği bir gerçektir.

Nahl 16/49. ayette: (وَاللَّهُ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ). “Göklerdekiler, yerdeki canlılar ve melekler büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.” buyrulmaktadır.

Nahl sûresi farklı görüşler olmakla birlikte Mekkî sûrelerden kabul edilmektedir. Sûrenin hicretin hemen öncesinde nazil olduğunu ifade eden

²⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 638; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/5; Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl* (Kahire: ed-Dâru'l-Âlemiyye, 2016), 2/511; Bazı ayetlerinin Medenî bazı ayetlerinin Mekkî olduğunu dile getiren müfessirler de var. Bkz: Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Emvâriü't-tenzîl ve esrâriü't-te'vîl* (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2018), 1/500.

³⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/33-41.

³¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 6/320-322.

³² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 6/322.

müfessirler de sûrenin Mekkî olduğuna delil getirmişlerdir.³³ Sûrenin ilk ayetlerinden itibaren Cenâb-ı Hakk; kendisine imanın ve şirkin mukayesesini ele almakta ve müşriklerin akıbetini haber vermektedir. Devamında da Allah'ın nimetlerinin hatırlanması istenilmekte ve tüm mahlûkâtın ona itaat ettiği, sadece Allah'a kulluk edilmesinin gerekliliği ifade edilmektedir. Secde ayetinin öncesinde ise müşriklerin Hz. Peygamber ile alay etmesi konu edinilmiş³⁴ ve inanmayanların maruz kalacakları azap haber verilmiştir. Secde ayetinde ise Allah; melekler dahil tüm canlıların kibre kapılmadan hepsinin secde ettiklerini haber vermiştir. Secde ayetinde vurgulanan husus ise kulun, secde halindeyken kibre kapılmadan ve büyüklük taslamadan bu ibadeti yerine getirdiğinin ifade edilmesidir. Yani secde ile kibrin yan yana olamayacağına dair vurgudur. Râgıb el-İsfahânî'ye göre bu ayette geçen secde, hem istekle hem de isteksiz yapılan iki secde türünü kapsamaktadır.³⁵ Kanaatimize göre bu ayetteki secdede kibre kapılmadan ve büyüklük taslamadan yapılan secdeye vurgu yapılması, secde halindeki durumumuzun mahiyetini belirlemektedir.

Başlığımız altındaki son ayetimiz ise Hacc 22/18. ayette: (أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالْدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ) “Görmez misin göklerde ve yeryüzünde bulunanlar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hep O’na secde etmektedir! Niceleri de azabı hak etmiştir. Allah’ın hakir kıldığı kimseyi onurlandırabilecek birisi yoktur. Kuşkusuz Allah dilediğini yapar.” buyrulmaktadır.

Hac Sûresinin Medenî ve Mekkî olduğu konusunda farklı görüşler olmakla birlikte üç ayeti hariç sûrenin Mekkî olduğuna dair kanaat kabule şâyândır.³⁶ Sûrenin baş kısmında; ilâhi uyarıyla insanın yaratılış gayesine uygun hareket etmesi tavsiye edilmiş ve Allah'ın kudretinin tecellisi olarak kıyamet ele alınmıştır. Devamında insanın yaratılış evreleri anlatılmakta ve

³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 681; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 12/266; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 2/591; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-'Azîm*, 12/266.

³⁴ Nahl 16/33.

³⁵ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, *Miüfredâtü el-fâzî'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2014), 396-397.

³⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, 7/387; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 839; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'an*, 14/306; el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 3/191; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-'Azîm*, 1/5.

insanın yaratılış amacına atıfta bulunularak inanan ve inanmayanlar tek tek zikredilerek akıbetleri haber verilmiştir. Ardından da dikkat çekilen hususu vurgularcasına tilavet secdesini gerektiren ayet gelmiştir.

Yukarıda ele aldığımız Ra'd 13/15. ve Nahl 16/49. ayette zikredilen yeryüzü ve gökyüzündeki varlıkların secde ettiğine dair anlatım, bu ayette ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayette; gökyüzündeki güneş, ay ve yıldızlardan sonra yeryüzündeki dağlar, ağaçlar ve hayvanların secde ettiği teker teker ifade edilmiş ve insanın etrafını fiziksel olarak kuşatan varlıkların secdesi insanın secdesinden önce zikredilmiştir. Bu şekildeki anlatım belki de insanın farkındalığının oluşması ve bunun neticesinde kendi secdesinin elzem olduğunu hissetmesi içindir. İmâm-ı Mâtürîdî bu ayetten dört çeşit secdenin anlaşılabileceğini dile getirirken Zemahşerî bu ayetteki secdenin boyun eğme anlamında olduğunu ve bunun teşbih yoluyla mükellefin fillerine katıldığını dile getirmiştir.³⁷ Ebussuûd Efendi de tefsirinde Zemahşerî gibi secdenin boyun eğme anlamında olduğunu, ibadet anlamında olmadığını ifade etmiştir.³⁸ Ayetin bağlamına ve müfessirlerin ayet hakkındaki görüşlerine bakıldığında ayetteki secdenin “yaratılış gayesine uygun hareket etmek” anlamında olduğu öne çıkmaktadır.³⁹

Kâinattaki varlıkların Allah'a secde etmesi özelinde incelediğimiz A'râf 7/206, Ra'd 13/15, Nahl 16/49 ve Hacc 22/18. ayetlerde iç bağlam özelinde en dikkat çekici husus, kibirlenmenin ve büyüklük taslamanın secdeye mâni olan bir yönü olduğudur. Cenâb-ı Allah, kibri sebebiyle Hz. Adem'e secde etmek (Allah'ın kudretine boyun eğmek)⁴⁰ istemeyen şeytanın tavrıyla yapılacak secdenin kabul olmayacağını bildirmektedir. İkinci husus ise bu ayetlerde kâinattaki tüm varlıkların Allah'ı tesbih ve secde ettiğinin hatırlatılması, mükellef olan kulun kendine gelmesi ve kulluk şuuruna bürünmesi içindir. Çünkü bu ayetler okunduğunda kulun/müminlerin tilavet secdesi yapmasının ana gayesi, kulun imanının şuurunda olduğunu göstermek ve bu farkındalığını temsili bir üslupla

³⁷ Mâtürîdî'ye göre ayetteki secde; yaratılış/hilkat secdesi, ibadet secdesi, şükür secdesi ve boyun eğmenin ilhamı anlamındadır. Bkz: Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 7/400-401; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 844.

³⁸ Muhammed Ebussuûd Efendi, *İrşâdü'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kur'an'i'l-Kerîm* (Beyrut: Dâru İhyâ't-Türâsi'l-Arabiyye, ts.), 6/100-101.

³⁹ Aydın, “Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Ayetleri”, 72.

⁴⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 1/420.

yerine getirmektir. Ayetlerin dış bağlamıyla ilgili olarak ilk husus bütün ayetlerin Mekkî olduğudur. İkinci husus ise ayetlerin sebep-i nüzûlüne dair -Vâhidî (ö. 468/1076), Süyûtî (ö. 911/1505) eserleri de dahil- kaynaklarda herhangi sahih bir nakle ulaşamadık. Bu sebeple ilgili ayetlerin dış bağlamının Mekkî oluşu özelindeki değerlendirmemizde bu ayetlerin; itikâdî vurgularıyla öne çıkan Mekke döneminde inmesi tevhidin öncelendiğini ve inancın teşekkülünde secdenin de önemli olduğunu göstermektedir.

2.2. Allah'a Secde Edilmesinin Emredilmesi

Hacc 22/77, Fussilet 41/37, Necm 53/62 ve 'Alak, 96/19. ayetlerde insanlara ve iman edenlere Allah'a secde etmesini emreden ifadeler yer almaktadır. Bu ayetlerde tilavet secdesini gerektiren lafızlar emir kipiyle gelmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi Hacc 22/77. ayet sadece Şâfî mezhebine göre tilavet secdesini gerektirmektedir. Bu dört ayetin meal ve açıklamaları ise şöyledir:

Hacc 22/77'de: *يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ*. “Ey iman edenler! Rükû edin, secdeye kapanın, rabbiniğe ibadet edin, dünya ve âhiret için faydalı işler yapın ki kurtuluşa eresiniz.” buyrulmaktadır.

Hac sûresi hakkında farklı görüşler olmakla birlikte üç ayeti hariç sûrenin Mekkî olduğunu,⁴¹ sûrenin başında insanın yaratılış gayesine uygun hareket etmesinin tavsiye edildiğini, Allah'ın kudretinin tecellisi olarak kıyametin ele alındığını ve insanın yaratılış evrelerinin anlatıldığını ifade etmiştik. Şâfî mezhebine göre tilavet secdesi olarak kabul edilen bu ayetten önce (65. ayetten itibaren) insanları düşündürecek olgu ve olaylar anlatılarak tevhide ve ahiret inancına vurgu yapılmaktadır. 73. ayette ise Allah'ın kudreti, bir sinek misaliyle anlatılmakta ve ardından Allah'ın sonsuz güç ve kudret sahibi olduğu, her şeyin O'na döndürüleceği anlatılmaktadır. Secde ayetinde ise müminlere “Ey iman edenler!” şeklinde özel bir şekilde hitapla Allah'a önce rükûnun sonra secdenin ve sonrasında da kulluğun emredilmesiyle buradaki secde emrinin “namazdaki secde” anlamına geldiği kabul edilmektedir.⁴² Bu sebeple Hanefî ve Hanbelî

⁴¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 7/387; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 839; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an*, 14/306; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 3/191; Ibn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'an'î'l-Azîm*, 1/5.

⁴² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 7/445-446; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 857.

mezhebince kabul gören görüşün ayetin iç bağlamına daha uygun olduğunu, söylemek mümkündür.

Fussilet 41/37 ayette: (وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ) (وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ). “Gece ve gündüz, güneş ve ay O’nun işaretlerindedir. Eğer gerçekten Allah’a tapıyorsanız güneşe de aya da secde etmeyin, onları yaratan Allah’a secde edin.” buyrulmaktadır.

Mekkî bir sûre olan Fussilet sûresinin⁴³ ilk ayetlerinde; Kur’an’ın uydurulmadığı, Allah tarafından gönderildiği, inat ve kibirleri sebebiyle şirk koşanların -Âd ve Semûd kavimlerinin örneği üzerinden- cezaya çarpılacağı, inananların mükafatlandırılacağı ve müşriklerin “Bu Kur’an’ı dinlemeyin”⁴⁴ dedikleri anlatılmaktadır. Devamında da iyilikle kötülüğün bir tutulamayacağı ifade edildikten sonra toplumsal barışın temel ilkeleri ortaya konur. Secde ayetinin hemen öncesinde ise iyiliğin ön planda tutulmasının gerektiği ve sabrın tavsiyesi vardır. İç bağlamı itibarıyla bu ayette geçen secde emrinden kastın “Şirke düşmeyin, yalnızca Allah’a iman edin ve sadece O’na kul olun” anlamında olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü ayet, bazı müşriklerce secde edilen güneş ve ayın yaratıcısının Allah olduğunu hatırlatmakta ve bu sebeple secdeye layık yegâne ilahın Allah olduğunu bildirmektedir.

Necm 53/62. Ayette ise: (فَاسْجُدُوا لِلَّهِ وَعَبُدُوا). “Haydi artık Allah için secdeye kapanıp kulluk ediniz.” buyrulmaktadır.

Necm sûresi Mekkî sûrelere aittir.⁴⁵ Secde ayeti ise sûrenin son ayetidir. Sûreyi baştan sona tasnif ettiğimizde doğrudan tevhid-nübüvvet ve meadla irtibatlı bir şekilde üç kısımda ele alabiliriz. İlk 18 ayette nübüvvetin, 19-26. ayetler arasında tevhidin inşasının ve son kısımda da ahiretin, hesap gününün vurgulandığı görülmektedir. Son ayetlerde özellikle Kur’an’ın vahiy ürünü olduğuna vurgu yapılarak müşrikler uyarılmıştır. Nihâi olarak sûre müşrikleri putlara değil Allah’a secde etmeye davet ederek bitmektedir.

Sûrenin geneline baktığımızda iç bağlamının tamamen Mekkî sûre özellikleriyle örülü olduğu görülmektedir. Buradaki bağlamdan da anlaşılacağı üzere secde emri, Allah’tan sakınmak ve O’na teslim olmak

⁴³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1207.

⁴⁴ Fussilet 41/26

⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1327; Begavî, *Me‘âlimü’t-tenzîl*, 4/261.

anlamındadır.⁴⁶ Râgıb el-İsfahânî bu ayetteki secdeyi isteyerek yapılan secde kategorisinde değerlendirip boyun eğme (Allah'a kul olma) anlamına geldiğini ifade etmektedir.⁴⁷ Mâtürîdî ise bu ayetteki secdeyi hadislerle açıklamış ve onun bu açıklamasıyla boyun eğmenin tilavet secdesiyle olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁸

'Alak 96/19. ayette: (كَأَلَّا لَا تُطَعُّهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ). “Sakın onun isteğine uyma! Secdeye kapan ve Allah'a yakınlaş.” buyrulmaktadır.

Mekkî bir sûre olan 'Alak sûresi,⁴⁹ iki bölüm halinde değerlendirmemiz mümkündür. Âişe'den gelen rivayetlere göre surenin ilk beş ayeti -Buhârî ile Müslim'de geçen rivayetlerden de anlaşılacağı üzere- Hz. Peygamber Hira mağarasındayken nâzil olmuştur.⁵⁰ Daha sonraki ayetlerin ise Ebû Cehil hakkında nâzil olduğu nakledilmektedir.⁵¹ Secde ayeti olan son ayetteki “Kellâ/Hayır” kısmının Ebu Cehil için bir engelleme olduğu⁵², “Sakın onun isteğine uyma!” ile Ebû Cehil'in isteklerinin kastedildiği, “Secdeye kapan ve Allah'a yakınlaş.” kısmının ise doğrudan Hz. Peygamberle ilgili olduğu ifade edilmektedir.⁵³ Kısa sûrelerden olan 'Alak sûresi'nin iç bağlamından anlaşılacağı üzere ana eksenini müşriklere uymama ve şirkten uzak olma üzerinedir. Surenin sonunda gelen secde emrinin de Hz. Peygamber'in müşriklerden olmadığına bir göstergesi olarak emredildiği görülmektedir.

Secde ayetleri olarak kabul edilen ayetlerde Allah'a secde edilmesinin gerekliliği, kullanılan emir sığasıyla doğrudan ilişkilidir. Çünkü emir kipi, muhataptan bir şeyin yapılmasının istendiği kalıptır. Secdenin bu

⁴⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 9/439-440.

⁴⁷ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü elfâzi'l-Kur'an*, 167.

⁴⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 9/439-440.

⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1509; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 4/657.

⁵⁰ Buhârî, “Bed'ü'l-vaḥy”, 3; Müslim, “Îmân”, 252.

⁵¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*, nşr. Ahmed Muhammed Şakîr (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2000), 24/523; Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr*, thk. Abdülmuhsin et-Türki (Kahire: Merkezu lî'l-Bühûs ve'd-Dirâseti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003), 15/527-52; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî en-Nîsâbûrî, *Esbâbü'n-nüżûl* (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, ts), 339.

⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1511.

⁵³ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 10/580-582.

ayetlerde emir kipiyle gelmiş olması ilk olarak secde etmenin gerekliliğine işaret etmektedir. Bununla birlikte bu ayetlerde kafirlerin güneş ve ay gibi varlıklara secde ettiklerinin anlatılması ve bunun şirk olduğu vurgulanması ayetlerde geçen “secde edin” emrinin tevhid inancına yönelin bağlamında olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Tilavet secdesinin gerekliliğinin emir sıgasıyla geldiği bu ayetlerin tamamı Mekkî sûrelerde yer almaktadır. Mekkî sûreler ise itikâdî yönü ağır basan konulara sahiptir. 'Alak sûresi'nin dış bağlamıyla ilişkili sebep-i nüzûl rivayetini de göz önüne alırsak; bu ayette müşriklerden uzak durmanın tavsiye edildiği, onların sözlerinin dinlenilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Sonuç itibarıyla emir sıgasıyla gelen secde etme emrinde “Allah'a boyun eğmenin ve ona şirk koşmamanın gerekliliği” anlamı öne çıkmaktadır.

2.3. Peygamberler ve İman Edenlerin Secde Etmesinin Haber Verilmesi

İsrâ 17/107, Meryem 19/58, Secde 32/15 ve Sâd 38/24 peygamberlerin ve iman edenlerin Allah'a secde ettiklerinin haber verildiği ayetlerdir. Tilavet secdesi gerektiren bu dört ayette, Hz Peygamber'den önce gönderilen peygamberlerin ve ona iman ederek onunla birlikte Allah'a secde edenlerin durumları anlatılmaktadır.

İsrâ 17/107. ayette: (*قُلْ آمِنُوا بِيْهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا اِنَّ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰٓى عَلَيْهِمْ يَخِرُّوْنَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا*). “*De ki: Siz ona inanın veya inanmayın, şu bir gerçektir ki, bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere (Hakk'ın kelâmı) okununca derhal yüzüstü secdeye kapanırlar.*” buyrulmaktadır.

Mekkî sûreler arasında yer alan İsrâ sûresi,⁵⁴ Hz. Peygamber'in Mescid-i Aksa'ya yapmış olduğu gece yolculuğundan bahsetmektedir. Allah'ı tesbih ile başlayan sûre, ilk olarak İsrâiloğullarını ve onlara gönderilen peygamberleri konu edinmektedir. Sonrasında ana-babaya iyi davranma, akraba ve ihtiyaç sahiplerine yardım etme, sosyal alanda ifrat ve tefritten kaçınma gibi toplumsan ahlak ilkelerine değinilmektedir. Devamında tevhide vurgu yapılan sûrede, İblis'in Âdem'e secde etmekten imtina etmesi anlatılmaktadır. Sûrenin sonunda ise Kur'an'ın benzerinin getirilemeyeceği vurgulanmış ve ilim sahibi kimselerin Allah'ın ayetleri okunduğunda haşyetle secde ettikleri belirtilmiştir.

⁵⁴ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 7/3; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 709; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 2/634; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 1/563

Secde ayetinin öncesinde ise Hz. Musa ile İsrâiloğullarının arasındaki ilişkiler aktarılmakta ve İsrâiloğullarının Firavun'un zulmünden kurtuluşu anlatılmaktadır. Firavun'un zulmü ve azgınlığı sebebiyle helakının ayetlerde bildirilmesi, Medine Yahudilerine bir uyarı niteliğindedir. Çünkü atalarının yaşadığı durumların Kur'an'da haber verilmesi, Kur'an'ın Allah tarafından gönderilen bir kitap olduğunu belgelediği gibi Firavun'un helakının anlatılmasıyla da Mekke müşrikleri uyarılmaktadır. Secde ayetinin başında gelen “*Siz ona inanın veya inanmayın*” ifadesinin, “muhatapı küçümsemeye, önemsememeye” yönelik bir üslup olduğunu dile getirenler olsa da⁵⁵ biz bunun Maturidi'nin de vurguladığı gibi “dilediğinizi yapın” anlamında bir tehdit olduğu kanaatindeyiz.⁵⁶ Çünkü bu ayetle Mekke müşrikleri uyarılarak tehdit edilmiş ve Allah'a secde etmeleri emredilmiştir.⁵⁷ Ayette geçen secdenin “inkârdan vaz geçmek, iman etmek, inanmak.” anlamlarına geldiği dile getiren müfessirlerimiz⁵⁸ olmakla birlikte Mâtürîdî'nin şu görüşü dikkate değerdir: “Buradaki secde; temsîlî secde olmaya, işittiğine boyun eğmeye, ona karşı alçak ve zelil olduğunu kabul etme anlamını da barındırmaktadır”⁵⁹. Secde ayetinden sonraki ayetin (سُبْحَانَ) “Allah'ı tenzih” ile devam etmesi Allah'ın karşısında kulun kendisini aciz ve O'na muhtaç görmesini de gerektirmektedir.

Meryem 19/58. ayette: (أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ (حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا إِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا مُّبِينًا). “İşte bunlar, Allah'ın kendilerine lütuflarda bulunduğu, Adem'in soyundan gelen peygamberler; Nûh ile birlikte (gemide) taşıdıklarımız, İbrâhîm ve İsrâîl'in (Ya'kûb) soyundan gelenler ve doğruya ulaştırdığımız ve seçkin kaldığımız kimselerden olup, kendilerine Rahmân'ın ayetleri okunduğunda ağılayarak ve secde ederek yere kapanırlar.” buyrulmaktadır.

⁵⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 738.

⁵⁶ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 7/126; Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-tenzîl* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2013), 2/282.

⁵⁷ Aydın, “Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Ayetleri”, 69.

⁵⁸ Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 2/709-710; ;

⁵⁹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 7/127.

Meryem sûresi Mekkî bir sûredir.⁶⁰ Peygamberden Hz. Zekeriyâ, Hz. Yahya ve Hz. İbrahim'in kıssası ile başlayan sûrenin devamındaki ayetlerde Hz. İdris'ten ve sonraki bazı peygamberlerin yaşadığı olaylardan bahsedilmektedir. Daha sonra Hz. İsa ve Hz. Meryem kıssasına değinilerek bu kıssalar üzerinden inananlara öğütler verilmektedir. Secde ayetinden önce ise Hz. İdris'in anılması gerektiği çünkü onun özü-sözü bir kimse olduğu hatırlatılmaktadır.

Secde ayetinde; Hz. Nûh ve beraberindekilerin, Hz. İbrâhim ve Hz. Ya'kub'un soyundan gelenlerin Rahmân'ın ayetleri okunduğunda ağlayarak ve secde ederek yere kapandıkları anlatılmaktadır. Ayette, secde ederek yere kapananlar ile Ehl-i Kitap'ın müminlerinden Abdullah b. Selâm ve arkadaşlarının kastedildiği ifade edilmiştir.⁶¹ Sûrede anlatılan kıssalara kıyasla bu anlamın olma ihtimali olmakla birlikte -kinâye yoluyla namaz secdesinin kastedildiğini dile getirenler de olmuştur.⁶²

Secde 32/15. Ayette ise: (*إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِرُوا بِهَا حَمُوا سَجْدًا وَسَبَّحُوا*) (*بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ*). “Ayetlerimize yürekte inananlar ancak o kimselerdir ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiğinde büyüklük taslamadan secdeye kapanırlar ve rablerini hamd ile tesbih ederler.” buyrulmaktadır.

Secde sûresi Mekkî sûrelerden⁶³ olup ilk ayetlerinde Kur'an'ın insanları uyarmak için gönderilmiş bir kitap olduğu, insanı çamurdan yaratan Allah'ın tek olduğu, insanların O'ndan başka yardımcısı ve dostunun olmadığı anlatılmakta ve buna rağmen şükreden insanların az olduğu belirtilmektedir. Devamında âhîret hayatını inkâr edenlerin karşılaşacakları durumlar anlatılarak Allah'a inananlara da temas edilmiş ve Allah'ın ayetleri hatırlatıldığında kibre kapılmadan secdeye varanların kavuşacağı nimetler anlatılmıştır.

Ayetin iç bağlamından dolayı secde ayetinde zikredilen secde şeklinin imânın, dil ve bedenle birlikte gösterilen bir eylem olduğunu dile getiren müfessirlerimiz bulunmaktadır.⁶⁴ Ayrıca secde edenin psikolojik

⁶⁰ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 7/218; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 766; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 3/70; Beyzâvî, *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 2/26.

⁶¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 7/245-246.

⁶² Mâtürîdî, *Te'vîlâtü ebli's-sünne*, 7/246.

⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1041.

⁶⁴ Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tâhir İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-tenvîr* (Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984), 21/227-228.

yönüne vurgunun da olduğu ayette, kibrin secde halinde olmaması gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte ayette yapılması istenilen secdenin, sadece iman etme ile değil gelen vahyin öğüt olarak kabullenilmesiyle yani amelle de yapılması gerektiği bildirilmektedir.

Sâd 38/24. ayette: (قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نِعْمَتِكَ إِلَىٰ نِعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ الْخُلَطَاءِ) لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ (وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ). “Dâvûd şöyle dedi: “Senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle doğrusu sana karşı haksızlık etmiştir. Zaten aralarında ortaklık ilişkileri bulunanların çoğu birbirine haksızlık ederler; yalnız iman edip dünya ve âhiret için yararlı işler yapmakta olanlar böyle değildir; ama onlar da o kadar az ki!” Dâvûd (böyle bir temsil ile) kendisini smadığımızı anladı. Bunun üzerine rabbinden kendisini bağışlamasını dileyerek secdeye kapandı ve bütünüyle O’na yöneldi.” buyrulmaktadır.

Mekkî bir sûre olan Sâd sûresindeki⁶⁵ secde ayeti sûrenin başlarında (24. ayette) yer almaktadır. Bu ayetten önce sûrede Allah’a inanmayanların; Hz. Peygamber’in sihirbaz ve yalancı olduğunu ve tek bir Tanrı’nın olduğunu söylemesinin bir iddia olduğunu söyledikleri anlatılmaktadır. Akabinde inanmayanlar, bu tutumları sebebiyle eleştirilmekte ve daha önce kendi peygamberlerine karşı bunun gibi tepkiler gösteren ümmetlerin helâk olduğu örneklerle bildirilmektedir. Daha sonra ise Hz. Peygamber’e sabır tavsiye edilerek Hz. Dâvûd’un başından geçen iki kişinin davasının konu edildiği kıssa anlatılmaktadır. Secde ayeti de tam bu kıssanın içindeki bir ayette yer almaktadır.

Bağlamı itibariyle secde ayeti, Hz. Peygamber’in teselli edildiği bir kıssada yer almaktadır. Bu kıssada imtihan edildiğini anlayan Hz. Dâvûd’un, bağışlanmak için secde ettiği aktarılmaktadır. Ancak bu ayetteki secdeyi gerektiren lafız, diğer ayetlerdeki gibi s-c-d fiil kökünden değil “eğilme, rukû’ etme” anlamındaki⁶⁶ r-k-‘a kökünden türeyen “râki’an” kelimesidir. Neseî’ye göre ayetteki “râki’an” kelimesinde, namazdaki rukûnun niyet edildiğinde secde yerine geçeceğine dair bir delil vardır.⁶⁷ Zemahşerî ise Ebû Hanîfe’nin (ö. 150/767) tilavet secdesindeki rukûnun secde yerine geçeceğine dair görüşünü nakleder.⁶⁸ Ayette geçen “râki’an”

⁶⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1145; Begavî, *Me’âlimü’t-tenzîl*, 3/708.

⁶⁶ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü el-fâzi’l-Kur’an*, 364.

⁶⁷ Neseî, *Medârikü’t-tenzîl ve hakâiku’t-terîl*, 3/152.

⁶⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1153.

kelimesindeki rukûnun, namaz kılma anlamını taşıdığını ve bu sebeple bir rivayete göre iki rekat diğer bir rivayete göre ise kırk gece namaz kıldığı nakledilmektedir.⁶⁹ Yine Allah'ın s-c-d fiilini değil de r-k-'a kökünden bir kelimeyi kullanma sebebinin ikisinin de “eğilmek” anlamında olduğu hususu dile getirilmektedir.⁷⁰ Bazı çalışmalarda Hz. Dâvûd'un zamanında secde ile yapılan bir ibadet olmadığını dile getirenler⁷¹ olmakla birlikte biz bu rivayetlere ulaşamadık. Sonuç olarak ayetin iç bağlamıyla ilgili bu bilgiler ışığında ayetteki secde ile “tevbeyi ifade eden” bir tavır resmedilmektedir.⁷²

Başlığımız altında incelediğimiz ayetleri genel olarak ele aldığımızda ayetlerin iç bağlamında dikkati çeken hususlardan ilki; “secde” ile “harra” (حَرَّ) kelimesinin birlikte zikredilmesidir. “Harra” (حَرَّ) fiili “duyulabilecek şekilde ses çıkararak düşme”yi ifade etmektedir. Nitekim “harir” kelimesi de gökten aşağı düşen su, rüzgar vb. gök nesnelерinin çıkardığı sese verilen isimdir.⁷³ Ayetlerde geçen “harra” kelimesinin secde ile iltisaklı olarak gelmesi ise inananların, secdedeyken veya secdeye giderken çıkardıkları sesi yani tesbihlerinin ve zikirlerinin dillerinde olduğunu ifade etmektedir. İkinci husus ise ayetlerde kullanılan üslûbun özelliğidir. Zira tilavet secdesini gerekli kılan secde, bu ayetlerde haber kipiyle gelmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki belagatta haber cümlesi bazı durumlarda inşâ ve talep anlamında kullanılır. Bu sebeple yukarıda bahsettiğimiz ayetlerdeki haber kipi olarak gelen secdeler, sadece ihbarî bir durumu değil aynı zamanda muhatabın da secde etmesi gerektiğini ifade etmektedir.

2.4. Kâfirlerin Allah'a Secde Etmediklerinin Bildirilmesi

Secde ayeti olarak kabul edilen üç yerde -Furkan 25/60, Neml 27/25 ve İnşikâk 84/21 ayetlerde- kâfirlerin, Allah'a secde etmedikleri ve saygı duymadıkları bildirilmektedir.

⁶⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1153; Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-tenîl*, 3/152.

⁷⁰ Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 3/722.

⁷¹ Aydın, “Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur'an'da Secde Ayetleri”, 75.

⁷² Ancak ayette secdeye kapanması sebebiyle Hz. Dâvûd'un hata ettiği anlaşılmalıdır. Zira kıssanın başında sonunda da övüldüğü gibi kıssanın arka planında anlatılan Tevrat kaynaklı isrâiliyyata itibar edilmemelidir. Bk: M. Said Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2012), 4/320.

⁷³ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredâtü l-fâzi'l-Kur'an*, 277.

Furkan 25/60 ayette: (وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا) (وَإِذَا هُمْ نُفُورًا) “Onlara, “Rahmân’a secde edin” denildiğinde, “Rahmân da neymiş! Biz, senin istediğin şeye secde eder miyiz?” derler ve bu istek onları baktan daha da uzaklaştırır.” buyrulmaktadır.

Mekkî bir sûre olan Furkan sûresi,⁷⁴ isminden de anlaşılacağı üzere hak ile batılın ayrıştırılması yani sûrede inanmayanların düştükleri yanlış zihinsel çıkarımlar ortaya konulmuş ve bunların farkına varmaları için kendilerine akli ve kevnî mucizeler gösterilmiştir. Secde ayetinin iç bağlamına baktığımızda ayetten önce Cenab-ı Allah’ın gökleri ve yeri altı günde yarattığını dile getirmiş ve devamındaki secde ayetinin başında “Onlara, “Rahmân’a secde edin” denildiğinde, “Rahmân da neymiş!” diye inanmayanların bir sorusu yer almıştır. İnanmayanların bu şekilde bir soru sormasını müfessirler; onların Allah’ı tanımıyor olmalarından ya da “rahmân” kelimesinin anlamını bilmediklerinden kaynaklanmış olabileceğini dile getirirler.⁷⁵ Bağlamı itibarıyla “rahmân” kelimesiyle gökleri ve yeri altı günde yaratan ile bağının kurulmaması bu soruyu gerekli kılmış olabilir. Bununla birlikte Zemahşerî, dönemin Arapları arasında “rahîm, rahûm ve râhim” kelimelerinin henüz kullanılmadığını dile getirmektedir.⁷⁶ İbn Kesîr ise “Rahmân da neymiş!” diye inanmayanların sorusunu, Hudeybiye’deki itirazları gibi inkarî manada olduğunu ifade etmektedir.⁷⁷ Sonuç olarak inanmayanlar tarafından sorulan “rahmân” kelimesinin anlamı, inkarî bir tarafı olmakla birlikte mâhiyet sorgulaması olması da muhtemeldir. Sonuç olarak ayette geçen secdenin, Allah’ın kudreti karşısında acziyetin kabulü manasını taşıması muhtemeldir.

Neml 27/25 ayette: (أَلَا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبَاءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ) (مَا تَخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ). “(Şeytan bunu) göklerde ve yerde gizli olanı açığa çıkaran, gizlediğimizi ve açıkladığımızı bilen Allah’a secde etmesinler, diye yapmış.” buyrulmaktadır.

Mekkî sûrelerden Neml sûresinin⁷⁸ ilk ayetlerinde Allah’a inanan ve gereklerini yapan kimselerin kurtuluşa erdikleri, aksini yapanların ise hüsrana uğrayacakları haber verilmektedir. Peygamber kıssalarının

⁷⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 904.

⁷⁵ Mâtürîdî, *Te’vîlâtü ehli’s-sünne*, 8/37-39; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 920.

⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 920.

⁷⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’an’i’l-‘Azîm*, 10/317.

⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 951; Begavî, *Me’âlimü’t-tenzîl*, 3/385.

anlatıldığı sûrenin devamında ise Hz. Mûsâ, Hz. Süleyman, Hz. Sâlih ve Hz. Lût'a değinilerek nübüvete (peygamberlere imana) vurgu yapılmaktadır. Ayetlerde anlatılan kıssalarda toplumların peygamberlerine olan kötü muameleleri dile getirilerek helak edildikleri haber verilmektedir. Secde ayetinin öncesinde şeytanın oyunu sebebiyle doğru yolu bulamayıp secde edenlerden bahsedilmekte ve bu durum Hz. Süleyman'a bir kuş tarafından haber verilmektedir. Secde ayetinde ise Allah'ın ilmine ve kudretine vurgu yapılarak şeytanın oyunu sebebiyle insanların bunu anlayamadığı ve aldandıkları bu sebeple secde etmedikleri anlatılmıştır. Sûrenin iç bağlamı itibariyle ayet; şeytana uymanın insanı Allah'a secde etmekten alıkoyacağını, Allah'ı hakkıyla tanıyamayacağını ve bu sebeple aldanabileceğini Hz. Süleyman kıssası üzerinden anlatmaktadır. Bu sebeple bağlamı itibariyle ayetin ifade ettiği secde; şeytana uymadığının, aldanmadığının ve Allah'ın ilmi ve kudreti karşısında secdeye gittiğinin bir göstergesi olmaktadır.

İnşikâk 84/21 ayette: (وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ). “Kendilerine Kur'an okunduğu zaman saygıyla yere kapanmıyorlar.” buyrulmaktadır.

Mekkî bir sûre olan İnşikâk sûresinde;⁷⁹ kıyamet sahnelerinden bahsedilerek insanın ibret alması istenmektedir. Çünkü devamında ayetlerde insana hitap edilerek amel defteri sağından verilenlerin hesaplarının kolay olacağı, fakat defteri arkadan verilenlerin ateşe atılacakları bildirilmektedir. Secde ayetinden önceki ayette ise neye güvenerek iman etmedikleri sorgulanmakta, Kur'an okunduğunda da secde etmemek sûretiyle saygısızlıkları haber verilmektedir. Zemahşerî ve Beyzâvî ayetin dış bağlamıyla ilgili sebep-i nüzûlü olarak; Hz. Peygamber'in bir gün 'Alak 96/19 ayeti okuduğunu ve sonrasında oradaki müminlerle birlikte secde ettiklerini ancak Kureyşli inanmayanların ellerini şaklatarak ıslık çaldıklarını aktarmaktadır.⁸⁰ Ayetin iç bağlamıyla ilgili olarak Mâtürîdî; buradaki secdenin namaz secdesi olmadığını, iman ve hidayete karşılık bu nimetin sahibine şükür sadedinde tilavet secdesi olduğunu dile getirmiştir.⁸¹

Kâfırların Allah'a secde etmediklerinin bildirilmesi başlığı altında incelediğimiz üç secde ayetinin Mekkî olduğunu görmekteyiz. Ayetlerde

⁷⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1483; Begavî, *Me'âlimü't-tenzîl*, 4/591.

⁸⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1484-1485; Beyzâvî, *Emvârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, 2/582.

⁸¹ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 10/478-479.

inkarları veya şeytana aldanmaları sebebiyle secde etmekten imtina eden gruplardan bahsedilmektedir. Bu üç ayetin; tevhid-şirk bağlamında olduğu, müminleri tevhide yöneltip yalnızca Allah'a secde etmeleri gerektiği, kafirlerin ise Allah'a şirk koşarak putlara secde ettikleri bildirilmektedir. Bu ayetlerde tilavet secdesinin kabul sebebi ise müminin kendisini secde etmeyen bu müşrik gruplardan arındırarak imanının, tevhid inancının tecellisi olarak secde etmesi gerekmektedir.

Sonuç

Kur'an, bizler için dünyevî ve uhrevî açıdan rehberdir. O'nun okunması sadece bir ibadet değil aynı zamanda derin bir manevi etkileşim ve anlayışın ifadesidir. Tilavet de Kuran'ın okunması sırasında gerçekleştirilen bir eylem olup hem okuyanın hem de dinleyenin manevi deneyimini derinleştiren unsurlardandır. Tilavet secdesinin de Kuran'ın okunması ve dinlenmesinin önemli bir parçası olarak ibadet hayatımızda yeri vardır. Tilavet edilmesi veya dinlenmesi sebebiyle secde edilmesi, Kur'an'ın literal olarak kutsallığını vurgulamanın yanı sıra okuyan veya dinleyen kişinin manevî huzurunu derinleştirir. Çünkü Secde; kulun Allah'a en yakın olduğu yer olup Allah'a olan muhabbetinin en belirgin göstergesi, kendisine sayısız nimetler veren Rabbinin huzurunda haşyet ve samimiyetle boynunu bükmesi, Allah'a muhtaç olduğu hissiyle acizyetinin ifadesi ve Allah'a secde etmekten kaçınan şeytanın taraftarı olmadığının göstergesidir.

Tilavet secdesiyle ilgili ayetlerin bağlamı, Kur'an'ın sadece okunması değil aynı zamanda anlaşılması ve ayetlerin içselleştirilmesi açısından önemlidir. Allah'ın huzurunda secde etmenin mâhiyetini anlayarak secde etmek, kulluğun da şuuruna ulaştıracaktır. Bu sebeple tilavet secdesi, Kur'an'ın anlamını derinlemesine kavramak ve Allah'la ruhsal bağını güçlendirmek isteyen bizler için önemli bir araçtır.

Secde ayetlerini bir bütün olarak incelediğimizde, bağlamı açısından bunların dört kategoride ele alınması uygun görülmüştür. Çünkü ayetlerinin özellikle iç bağlamı, konunun bu şekilde tasnifini gerektirmektedir. Muhatap ve konusu açısından Kur'an'daki secde ayetleri şu şekilde tasnif edilmiştir; Kâinattaki varlıkların secde etmesi başlığı altında A'râf 7/206, Ra'd 13/15, Nahl 16/49 ve Hacc 22/18. ayetleri; Allah'a secde edilmesinin emredilmesi başlığı altında Hacc 22/77, Fussilet 41/37, Necm 53/62 ve 'Alak, 96/19. ayetleri, peygamberler ve iman edenlerin secde etmesinin haber verilmesi başlığı altında İsrâ 17/107,

Meryem 19/58, Secde 32/15 ve Sâd 38/24. ayetleri, kâfirlerin Allah'a secde etmediklerinin bildirilmesi başlığı altında ise Furkan 25/60, Neml 27/25 ve İnşikâk 84/21. ayetleri gruplandırılmıştır.

Secde ayetlerinin bağlamına baktığımızda bu ayetlerin tamamının Mekki sûrelerde yer alması dikkatimizi çeken ilk husus olmuştur. Zira Mekke döneminde inen ayetlerin öncelikle zihinlerde tevhidin inşasını amaçladığı bir gerçektir. Bu sebeple tilavet secdelerini de bu üst amaç altında düşündüğümüzde, Allah'ın huzurunda yalnız O'na secde etmenin bilincinde olmak gerekmektedir. Tilavet secdesinin gerekli olduğu ayetlerde dikkatimizi çeken bir diğer husus ise bu ayetlerin çoğunda "büyüklük taslamadan ve kibre kapılmadan" yapılan bir secdeye vurgu vardır. Bu da kibri sebebiyle Hz. Âdem'e (Allah'ın kudretine) secde etmekten imtinâ eden şeytanın ruh halinin, secde etme esnasında kulda bulunmamasının gerekli olduğunu ifade etmektedir. Çünkü burada secde kul için; şeytanın, secde etmeyerek başını çektiği gruptan olmadığına bir göstergesidir. Yine bu ayetlerdeki secde -Mekke müşriklerinin putlara secde etmesinin aksine- yalnızca Allah'a yapılan secdeyi yani tevhidî simgelemektedir.

Sonuç olarak secde ayetlerini okuma veya dinleme sebebiyle yapılan tilavet secdesi, kulun; kâinattaki varlıkların secde ettiği gibi secde ettiğinin, Allah'ın emrine uyarak huzuruna çıktığının, geçmiş peygamberler ve iman edenlerin cemaatine dahil olarak onlarla birlikte secde ettiğinin ve Allah'a secde etmeyen kâfirlerin safında olmayıp karşısında yer aldığına en belirgin göstergesidir.

Kaynakça

- Arslan, Adem. “Tilavet Secdesinin Fikhî Yönden Değerlendirilmesi”, *Geçmişten Günümüze Kur’an Eksenli Bazı Tartışmalar*, ed. Murat Akın, Recep Çetintaş. 311-336. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2023.
- Aydın, Halil İbrahim. “Muhtevâ ve Üslup Açısından Kur’an’da Secde Ayetleri”, *Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (2023), 60-86.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes‘ûd b. Muhammed el-Ferrâ’. *Me‘âlimü’t-tenzîl*. 4 Cilt. Kahire: ed-Dâru’l-Âlemiyye, 2016.
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2018.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu‘fî. *el-Câmi‘u’s-sabîh*. Beyrut: Dâru’l-kitâbi’l-arabî, 1434.
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus b. Salâhiddîn. *Keşşâfu’l-kenâ‘ ‘an metni’l-İknâ‘*. Riyad: Mektebetu’n-Nasr el-Hadise, 1388.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Fehmü’l-Kur’ani’l-Hakîm*. Mağrib: Dâru’l-Beyda‘, 2008.
- Câbirî, Muhammed Âbid. *Kur’an’a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: Mana Yayınları, 2011.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur’an’ı Anlamanın Anlamı*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2016.
- Çakır, Numan. *Kur’an-ı Kerim’de Secde*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- Duman, M. Zeki. *Beyânü’l-Hak*. 2 Cilt. Ankara: Fecr Yayınları, 2016.
- Ebussuûd Efendi, Muhammed. *İrşâdii’l-‘akli’s-selîm ilâ mezâye’l-Kur’an’i’l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyye, t.y.
- Erbaş, Muammer. “Kur’an’ın Mânâ Boyutu Işığında Kur’an Okuma’nın Anlamı”, *Marife Bilimsel Birikim* 1 (Bahar 2007), 7-42.
- eş-Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *Fethu’l-Kadîr*. Dımeşk: Daru İbn Kesir, 1414.
- Gezer, Süleyman. *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur’an*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları. 2015.

- Gökkır, Necmettin. “Tefsir Usulünde Lafız-Mana İlişkisinin Tespiti ve Bağlam Bilgisinin Önemi”, *Tarihîten Günümüze Kur’an İlimleri ve Tefsir Usulü*, ed. Necmettin Gökkır vd. 333-344. İstanbul: İlim Yayma Vakfı, 2009.
- Hâfız Mehmet Nûri, *Suallî ve Cevaplı Tecvîd*. Dersaadet: Necm-i İstikbâl Matbaası, 1331/1912.
- Halil b. Ahmed, *Kitâbü’l-‘ayn*. Beyrut: Dâru İhyai’t-Türâsi’l-Arabî, 2005.
- Hatim, Rızgar Abdulqader. *Kur’an’da Secde Ayetleri (Betimsel ve Analitik Bir Çalışma)*. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- İbn Abdisselâm, Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz. *el-İşâre ile’l-Îcâz fî ba’zî envâ’i’l-mecâz*. İstanbul: Mabaai-Âmire, 1895.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir. *et-Tabrîr ve’t-tenvîr*. Tunus: Dâru’t-Tunûsiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer. *Tefsîru’l-Kur’an’i’l-‘Azîm*. 15 Cilt. Kahire: Müessesetü Kurtuba, 2000.
- İbn Rüşd, el-Kurtubî Ebû’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Bidayetü’l-müctehid ve nihayetü’l-muktesid*. 2 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1425.
- İsfahânî, Ebû’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb. *Müfredâtü elfâzî’l-Kur’ân*. thk. Safvan Adnan Dâvûdî. Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 2014.
- İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredâtü elfâzî’l-Kur’an*. Beyrut: Dâru’l-Kalem, 2014.
- Kudûrî, Ebû’l-Hüseyin Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Muhtasarü’l-Kudûrî fî’l-fikih’l-Hanefî*. thk. Kamil Muhammed Muhammed Uveyda. Beyrut: Daru’l-kutubi’l-ilmîyye, 1997.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*. 24 Cilt. Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2006.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te’vîlâtü ehli’s-sünne*. 10 Cilt. thk. Mecdi Baslûm. Beyrut: Dâru’l-Kütubi’l-İlmîyye, 2005.
- Mevsîlî, Ebû’l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdud. *el-İbtîyâr li ta’lîl’l-muhtar*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.

- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Câmi' u's-sabîh*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî. Beyrut, Dâru'l-İhyâ-i Tûrâsî'l-Arabî, t.y.
- Neseî, Ebü'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-tevîl*. 3 Cilt. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2013.
- Solmaz, Mekkî. "Rükû ve Secdenin Kur'an'daki Semantiği", *Kesit Akademi Dergisi* 8, 380-404.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürü'l-mensûr*. 17 Cilt. thk. Abdülmuhsin et-Türkî. Kahire: Merkezu li'l-Bühûs ve'd-Dirâseti'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye, 2003.
- Şâtîbî, Ebü İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Lahmî. *el-Muvâfakat*. Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2004.
- Şimşek, M. Said. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*. 5 Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2012.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. *Câmi' u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'an*. 24 Cilt. nşr. Ahmed Muhammed Şakir. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2000.
- Tiyek, Fatih. *Kur'an'ı Anlamada Bağlamın Rolü ve Meallerdeki Bağlamsal Sorunlar*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî. *Esbâbü'n-nüszûl*. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, t.y.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dîni Kur'an Dili*. 9 Cilt. Ankara: Birleşik Yayıncılık, t.y.
- Yüksek, Muhammed İsa. *Kur'an'ın Anlaşılmasında Bağlam Bilgisi Referansları ve Sınırları*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Vakfı Yayınları, 2018.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî. *el-Keşşâf 'an hakâ'iki gavâmiği't-tenzîl ve 'uyûni'l-eķâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâbilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2013.